

24.

A MÚLT FELÉ FORDULÁS NEM MÚLTBA FORDULÁS

ny: jegyzet

Nincs hét (nap, óra), hogy a magyar ellenzék meg ne kapná a múltba forduló, nacionalista, magyarkodó cím-kék valamelyikét (vagy akár mindegyikét) a kormányoldal illetékes politikusaitól, szimpatizánsaitól, a velük társult megmondóemberektől, esetleg Európán vagy Amerikán átfuttatva, mintegy külső, tehát az elfogulatlan és tárgyyszerű kritika küllemét mutató formában. Ez utóbbi kontra-nacionalista mutáns mögött azonban szinte mindig – akár egészen konkrét formában is – fölfedezhető a fentebb jelzett politikai megrendelők (írói) munkássága. Amikor ez nem tetszik nekünk, egy pillanatig se higgyük azt, hogy a csak ráfogások, a minden alapot nélkülöző rágalmak sikeresek lehetnek. Nem: az úgynevezett nemzeti oldalt, a magyar konzervatívokat, jobbközép gondolkodásúakat elérő vádak bizony ráépülnek valamire. Akkor is, ha egészében véve megalapozatlanok, értetlenséget és rosszindulatot tükröznek, alamuszi módon építenek a diktatúra több évtizedes propagandájára, eszmei terrorjára, a „*numerus nullus*”-ra, amivel a pártállam a proletár internacionalizmus eszmeiségét elutasítók szerepvállalását kívánta sújtani.

Az az eszmei-ideológiai képlet, amely a nemzeti érzés bármely formájában a legfőbb ellenséget látta és aztán évtizedeken át láttatta, a forradalom után, 1957–1958-ban alakult ki. A hatalom valóságos és eszmei *akasztológusai* (Sütő András kifejezését kölcsönözve) a maguk szempontjából nem is alaptalanul úgy látták, hogy az uralmukat fenyegető forradalom és szabadságharc részvevőit a hazafiás, a nem-

k: Groh Galpár

zeti érzelmek és gondolkodásmód kötötte össze. Ezért az ideológiai ösztűz a nemzet eszménye ellen irányult. A forradalmárok egykori jelszava („Aki magyar, velünk tart!) új formában és ennek megfelelően a korábbival ellentétes jelentésben lett bevallatlan alapelvvé: „Aki magyar, tőlünk tart!” Megszületett a népi írókat mint a nacionalista kútmérgezés főbűnöseit elítélő központi bizottsági határozat, folytatólagosan következtek a történészek nacionalizmusvitái és a többi. A Kádár-rendszer a nemzeti érzelmek és a nemzet történelmi jelentőségét elismerő történelemszemlélet ellen totális háborút folytatott lényegében egészen a rendszer-váltásig.

Azóta tudjuk, hogy mily igaz: „a harcban nem lehet megállni”.

A nemzeti gondolkodás a baloldal és a számára ideológiát szolgáltató liberális párt számára ma is az első számú közellenség. Nem utolsósorban megszokásból: a baloldali múltba fordulás jegyében. A gesztussal egyébként az ún. jobboldalt szokás vádolni, merthogy valóban hajlik arra, hogy visszafelé nézzen. De mit csinál akkor az a büszke baloldali, aki Ságvári Endrét, Che Guevarát, Rosa Luxemburgot állítja példaképéül? Vagy *ez* a múltba nézés nem *az* a múltba nézés? A haladás erőinek jogfolytonosságairól szóló doktrína talán nem a múltban gyökerezik? És amikor ellenfelei ma például Guevarát szimplán szadista tömeggyilkosnak tüntetik fel, eltekintve az annak idején elérhető ismeretekről, az akkori konfrontációktól, helyzettől, ideáloktól – vajon nem vádolhatók-e ugyanazzal az ismeret- és empátiahiánnyal, mint azok, akik ma az ún. árpádsávós zászlók miatt érzik feljogosítva magukat egy kis politikailag jól fizető (vagy annak vélt) reszketésre? Persze tudjuk, nemcsak napi szinten vannak egyenlők és egyenlőbbek, hanem a történelmi tudat elemei között is vannak szalonképtelenek és szalonképtelenebbek, haladók és haladóbbak, sőt: a zászló is lehet lobogó és lobogóbb... Így aztán a jogfolytonos baloldali múltba né-

zésben szervességet látó elfogultság számára természetes, ha egy külpolitika számára az elszakított magyarság „külföldi”, a nemzeti érdek pedig a vélt vagy valós nagyhatalmi érdekekhez való minél tökéletesebb alkalmazkodás. És mi csoda nosztalgiák veszik át az uralmat azoknak a fejében, akik a békés átmenetben (utóbb jól láthatóan mindenekelőtt az állampárt hatalmi súlyának átmentésében) kivételes érdemeket szerzett politikus születésnapjában 1956-tal kapcsolatban nem is olyan nagyon burkoltan hangzó ellenforradalmazásban, a szovjet beavatkozás jogosságának elismerésében megtapsolni való igazságot érzékelnek? Ezzel a pártállami múltba fordulással mit kezdjen a magyar társadalom?

És mit gondoljunk minderről – ha nem kívánunk a sérelmek közegeiben időzni?

Talán segít a megoldásban, ha egy kicsit valóban a múltba, igaz, a közelebbibe fordulunk: mert múlt már 1989 és 1990 is. Akkor Antall József kormányát, a mögöttük álló (vagy ilyennek vélt...) pártokat, személyiségeket támadták ezen a címen. Volt ennek valamilyen *tárgyi* alapja? Volt. Sorolhatnánk ennek elemeit, a 15 millió magyar fogalmának előkerülésétől a koronás címerről folyó vitákon át a Horthytemetésig, a Klebelsberg-, Teleki Pál-, Bethlen István-kultuszig és sok másig. De mit is jelentett ez valójában? A múlt apoteózisát, letűnt idők politikusainak letűnt eszméihez visszakanyarodást? Ad abszurdum: lett volna például *tényleges* alapja a keresztény kurzusozásnak? *Nem volt* – mert a történelem és politika Európában és Magyarországon kétségkívül túllépett azon a világon, amely a valahai ideológiai kategóriákkal volt leírható. Emiatt sem esélye, sem kockázata nem volt annak, hogy egy korábbi korszak politikai képleteit bárki is visszahozza a rendszerváltás utáni Magyarországra. Ennek alapján anakronizmusnak mondhatnánk a húszas, harmincas évek politikusainak példaképül, hivatko-

zási alapul hozását, gondolataik felelevenítését, a politikai diskurzusban való megjelenítésüket?

Bizony nem. Mert az idézett történések mögött (leszámítva természetesen némelyek személyes nosztalgiáit, vagy éppen az időből való kiesését) a folyamat egészében csak politikai haszonszerzési szándékból lehetett restaurációs szándékot látni. Egykori mértékadó politikusok, értelmiségiek, akik a süllyesztőből előkerülve hivatkozási alappá váltak, vagy csupán rehabilitálni akarták őket, történeti értéküket látták, a magyar politika történeti jogfolytonosságának fölmutatásához, a saját gyökereihez kapcsolódás lehetőségének megteremtéséhez, történelmi újralapozásához voltak nélkülözhetetlenek. Másként közelítve: a feladat a sok évtizedes történelemhamisítás, a múltat eltörölni akaró szellemi diktatúra utáni tudati törmelékkultúra kártételének enyhítése volt: olyan megkerülhetetlen feladat, amihez azonnal hozzá kellett kezdeni. (Ezt egyébként az e törekvésekkel szembeni heveny ellenállás is bizonyította.)

Ezért nagyon is indokolt volt a múlttal való foglalkozás – még a közpolitika szintjén is, hát még a tudományban, oktatásban, könyvkiadásban, médiában. *A múlt felé fordulás nem múltba fordulás.* Normális körülmények közt ez kérdés sem lehet. Közállapotainkat illetően azonban a normalitás gyanúja sem szokott fölmerülni – a múlthoz való viszonyunk sem igen lehet normális. Jószerével minden valahai seb, különösen a közelebbiek, eleven, fájdalmas, ha nem éppen fertőzött.

Persze, a múlthoz is sokféle módon lehet közelíteni. Lehet a tarra vágott hagyományokat újratelepíteni, lehet az örökség vad bozótosának gyomjaira mutogatni. Lehet a sérelmi alapú múltidézés, a nemzeti mazochizmust kötelezővé tenni, lehet a sérelmek ismeretében, sajtó szívvel, de a ránk maradt, ha úgy tetszik: még megmaradt értékekből erőt merítve valami újat építeni. Talán menni fog: de nem magától. Ennek az érdekében kellene gondolkodnunk.

A múltba révedő jobb- és baloldali nosztalgizások eszmei kövületeiből nem lehet jövőt építeni. Igazi hagyományokból, múltunkat részvétellel, szeretettel és tisztelettel őrző cselekedetekkel igen. Minden kiszorítósdí, minden megbélyegző, kirekesztő hisztéria ellenére lassanként újjászületik valami-féle kapocs a jelen és a kiirtani szándékozott múlt között, bár azt tudnunk kell, hogy a részlegesen újjászülető kontinuitás még korántsem az a szervesség, amit látni szeretnénk. De legalább valami remény van arra, hogy az is létrejöhessen.

GRÓH GÁSPÁR